

PASSEJOS, PISTES I PLAQUES: ELS BALLS A L'HORTA SUD DURANT EL PRIMER FRANQUISME

Isabel Ferrer Senabre

RESUM

El ball forma part del lleure i de la socialització de les persones. És inseparable de la construcció social i reflex de la societat on s'insereix: vehicula comportaments, conforma àmbits de pertinença, recrea identitats polítiques, transforma espais físics i articula cossos. El present article descriu el procés d'aparició de les sales de ball durant el primer franquisme i el seu impacte en l'àmbit local, a partir d'un estudi a l'Horta Sud (València) que combina fonts escrites i orals. S'examina la influència d'aquest nou lleure en les relacions entre els joves i les conseqüències en la configuració de la comunitat. El retrat etnogràfic ofert s'estructura en tres eixos: el passeig i la seua ritualitat, la mutació de les pràctiques socials en funció dels espais físics destinats al lleure, i el paper dels gèneres musicals en la construcció dels rols de gènere sexual.

Paraules clau

Ball - passeig - sala de ball - franquisme - gènere - Horta Sud - País Valencià

ABSTRACT

The dance is part of the people's leisure and socialization. It's inseparable from the social construction and reflection of the society in which is inserted. Dance transmits behaviors, makes areas of membership, recreates political identities, transforms physical spaces and articulates bodies. This article discusses the arrival of the ballrooms during the First Franco's Regime and their impact on local area, through a study of the Horta Sud (Valencia). The research combines written and oral sources. We study the influence of this new entertainment in young people relationships and, consequently, in the social community's configuration. The ethnographic portrait is structured around three axes: the promenade and its ritual, the assumption of different practices in physical space, and the role of musical genres as gender builders.

Keywords

Dance - promenade - avenue - ballroom - dancing - Franco's Regime - gender - Horta Sud - País Valencià

El baile forma parte del tiempo libre y de la socialización de las personas. Es inseparable de la construcción social y reflejo de la sociedad donde se insiere: vehicula comportamientos, conforma ámbitos de pertenencia, recrea identidades políticas, transforma espacios físicos y articula cuerpos. El presente artículo describe el proceso de aparición de las salas de baile durante el primer franquismo y su impacto en ámbito local, a partir de un estudio en la Horta Sud (Valencia) que combina fuentes escritas y orales. Se examina la influencia de este nuevo ocio en las relaciones entre los jóvenes y las consecuencias en la configuración de la comunidad. El retrato etnográfico se estructura en tres ejes: el paseo y su ritualidad, la mutación de las prácticas sociales en función de los espacios físicos destinados al ocio, y el papel de los géneros musicales en la construcción de los roles de género sexual.

NOTES

1. En aquesta línia d'estudi, destaca el treball de Casero (2000).
2. Agraïm a l'autor, Iván Iglesias, les facilitats que ens ha brindat per a consultar el seu treball.
3. Aquest treball ha comptat amb l'ajut econòmic del Ministerio de Ciencia e Innovación (BES-2009-012353). El centenar d'entrevistes que formen el corpus de fonts orals d'aquest treball han estat realitzades entre 2007 i 2011 a persones nascudes entre 1920 i 1947 que han romàs a la comarca de l'Horta Sud (València). Indicarem amb la pertinent nota al peu quan realitzem en el text cites directes.
4. Sanchis Guarner ([1968] 1982: 119) l'anomena «subcomarca de Catarroja» i Vallés (1984) l'anomena «Horta-Albufera», denominació que ha gaudit de notable èxit entre els estudiosos. Transcrivim una defensa del constructe realitzada per Cristófor Aguado ([1981] 2000: 296): «Ara bé, de l'Horta-Albufera? L'acusació més fàcil és dir que inventem comarques. Tanmateix respecte la divisió comarcal més estesa, acceptem l'Horta tal i com li apareix. És dins de la convencionalment dita Horta Sud on distingim dues zones: el Pla de Quart i l'Horta-Albufera. Aquesta és la part amb contacte directe o indirecte amb l'Albufera i que té per eix, el Camí Real i l'item anomenada Horta-Albufera (Albal, Alcañer, Alfafar, Catarroja, Massanassa, Benetóser, Beniparrell, Paporta, Picassent, Poble Nou, Sedaví i Silla). La necessitat de diferenciar diverses subcomarques dins de l'Horta és evident: a més de ser una extensa contrada, és la més poblada del País i compta amb la ciutat de València».
5. Sobre l'estructura agrària del País, remetem a Molà (1979). Per a la comarca, vegeu Gómez (1996: 47).
6. Per a saber-ne més sobre l'arribada de la música beat a Espanya, vegeu Alonso (2005).
7. Informació sobre Muñoz Bobi i l'èxit de la cançó «Estretes de Romaguera» (2004: 246).
8. De fet, fins i tot és possible aventurar que l'expressió «bonar als vics calor» quasi haguera estat recordada gràcies a la cançó, i no tant a l'expressió habitual dels comunicants.
9. Pel que fa a aquestes normes d'urbanitat burgeses, Ridaura ens ofereix algunes fonts (2006: 253).
10. En de la Península, hem trobat una petita descripció de l'estructura social del passatge de Bilbao en Castells i Rivera (1905: 142).
11. L'antropologia i la sociologia valenciana, des dels anys setanta, han intentat entendre quines són les característiques i l'abast d'aquest canvi. Vegeu, per exemple Cucó (1982) i el ja citat Molà (1979).
12. Les referències sobre higiene i ball són innumerables. A tall d'exemple, citem Torrell ([1968] 2007) i Ayala (2008: 62-65).
13. Un fenomen idèntic, en relació a la música fallera, és explicat per Oriola Vello a partir del testimoni d'Eduardo López Chavarrí i Manuel Palau (2010: 168-169).
14. Hem pot trobar aquestes imatges al catàleg en xarxa de la Biblioteca Valenciana http://bv.gva.es/kscreens/opac/bv_val.html [consulta: agost de 2011].
15. «Inauguración de un frontón» en una crònica del Levante, el 24 de juny de 1945. Excerpt del recull d'articles publicats a l'etna (1988: 12).
16. S'ha de matissar que inicialment la piscina de Catarroja reservava les hores de bany per a dones i homes separats, norma que durà poc temps.
17. Són abundantíssimes aquestes qualificacions negatives a alguns dels gèneres de ballades. Hem pot trobar-ho comentat a Martínez del Fresno (2001) i a Iglesias (2010).
18. Entrevista a Eies Albert Serra (Picassent, 1921) en Picassent, a 28 de març de 2010.
19. Entrevista a la Vicenta Navarro Piasent (Silla, 1932) i Palmira Valero (Silla, 1934) en Silla, a 7 de juny de 2010.
20. Amb un text variat depenent del país. Vegeu Ferrer Senabre 2012; De Graña ([1968] 2001).
21. Les narracions que han aparegut en aquest text són una recreació novel·lada i estereotipada a partir de les aportacions dels nostres comunicants, als quals restarà infinitament agraïda per la seua col·laboració.